

נייר עמדה מס' 18

בעלות נשים נשואות בימינו וחיובן בנזקים

כתיבה:

הרב נריה צבי

עריכה: הרב עדו רכניץ

לעילוי נשמת יצחק צבי רכניץ ז"ל

סיוון תשפ"ב

המסמך אינו משקף בהכרח את עמדת המכון

תוכן עניינים

3.....	תקציר	א.
4.....	מבוא	ב.
5.....	בעלות נשים בהלכה	ג.
5.....	המצב החוקי	ד.
6.....	הצעות לחייב אישה בנזקים בימינו	ה.
6.....	חיוב הבעל בקנסות שהוטלו על אשתו	1.
7.....	חיוב אישה בנזקים על בסיס התחייבות הבעל	2.
8.....	סמכות הבעל לבטל התחייבויות ממוניות שעשתה אשתו	3.
11.....	חיוב האישה בנזקים מחמת שיתוף נכסים	ו.
13.....	חיוב אישה עובדת בנזקים	ז.
14.....	סיכום	ח.

א. תקציר

1. בשולחן ערוך נפסק שאשה שהזיקה פטורה מלשלם כיוון שרכושה משועבד לבעלה.¹
2. למרות זאת, מסתבר שבימינו אישה שהזיקה חייבת לשלם מהטעמים הבאים:
 - א. הראב"ן² חידש, שכאשר אישה המנהלת את עסקיו של בעלה, הבעל מקבל על עצמו את האחריות לשלם את החובות הממוניים שנגרמו ממעשיה. על פי דבריו, מסתבר שכל פעילות הדורשת רישיון של המדינה, או אישור של גורם רשמי (כגון, הנפקת כרטיס אשראי) מותנית בכך שהבעל יסכים לשלם את נזקי אשתו.
 - ב. הפסיקה המקובלת בימינו היא שכאשר רכוש נרשם על שם שני בני הזוג, אזי שני בני הזוג הם שותפים שווים ברכוש. לפיכך, כסף הנמצא בחשבון בנק משותף,³ או רכוש שנקנה בכספי חשבון זה, או דירה משותפת⁴ – שייכים לשני בני הזוג באופן שווה.
 - ג. מסתבר⁵ שבימינו כוונת רוב הנשים שמפקידות את שכרן בחשבון בנק הרשום על שם הבעל, היא שהן תהיינה שותפות שוות של הבעל בכסף הנמצא בחשבון וברכוש שנקנה ממנו.

¹ שולחן ערוך חושן משפט, סימן תכד, ט.

² מרדכי, בבא קמא, סי' פז.

³ תיק 923740/1; תיק 1098305/1.

ישנם פסקי דין בעלי גישה אחרת בעניין זה. ראו הרב צבי יהודה בן יעקב, בתיק 5199/מח הובא בספר משפטיך ליעקב חלק ד עמ' תקלב; הרב אוריאל לביא, בתיק 956318/1; הרב שניאור פרדס בתיק 1047225/1 מהרב שניאור פרדס. אולם דברי החולקים נכתבו דווקא כשיש סיבות להניח שאין כוונת שיתוף בין בני הזוג. בניגוד לכך, פסיקת בתי המשפט לא הכירה בכל 'חשבון משותף' כשותפות מלאה. ראו ע"מ 2022/07 (מחוזי י-ם), בע"מ 5710/09 לעניין חלוקת עיזבון, ובכל זאת בין בני זוג זה נחשב לשיתוף גמור.

⁴ פסקי דין רבניים א, עמוד 117. דבר דומה הוזכר בפסק דין: 1098305/1. ראו עוד: פסקי דין רבניים יט, פס"ד המתחיל בעמוד 282.

⁵ הרב נחום גורטלר, "מעשי ידי אשה", שורת הדין, א עמ' קנ ואילך. באופן דומה כתב הרב שאול ישראלי, משפטי שאול, טו.

ב. מבוא

במשנה נאמר שאישה שהזיקה פטורה מלשלם פיצוי על הנזק:

העבד והאשה פגיעתן רעה, החובל בהם – חייב, והם שחבלו באחרים – פטורים. אבל משלמין לאחר זמן – נתגרשה האשה, נשתחרר העבד - חייבין לשלם.⁶

כלומר, עבד כנעני ואישה שהזיקו פטורים מלפצות את הניזק, אולם, לאחר שהעבר ישתחרר ואם האישה תתגרש הם יתחייבו לשלם. וכן נפסק בשולחן ערוך.⁷ הרמב"ם הסביר "שהרי בני דעה הן והרי הן כבעל חוב שאין לו מה יגבה שאם העשיר חייב לשלם".⁸ כלומר, גם העבד וגם האישה אחראים למעשיהם, אולם, אין להם מהיכן לשלם ולכן הם פטורים באופן זמני.

משמעות הדברים היא שאישה נשואה שהזיקה, ובכלל זה, במהלך נהיגה, פטורה מלשלם אם תיתבע בבית דין של תורה. אלא שבעשרות השנים האחרונות אירעו שינויים חברתיים וכלכליים מפליגים. חלה עליה משמעותית בשיעור הנשים העובדות. בראשית שנות ה-30 של המאה ה-20 שיעור הנשים העובדות היהודיות בארץ ישראל מעל גיל 15 היא 27%, והוא היה דומה לשיעור תעסוקת נשים במערב.⁹ לעומת זאת, בשנת 2014 שיעור התעסוקה עמד על מעל 59.5%¹⁰. כלומר, מדובר ביותר מהכפלה של שיעור התעסוקה.

כמו כן, נוהג נפוץ הוא שהאישה רשומה כשותפה בחשבון הבנק עם בעלה, וכן רשומה כשותפה בדירה עם בעלה. במאמר זה נבחן האם בנסיבות אלה יש מקום לחייב בימינו אישה נשואה שהזיקה, כפי שכתבו כמה מפוסקי דורנו, ובהם הרב יעקב אריאל:

האם גם בימינו אישה תיפטר? נראה שלא. שהרי לא יתכן שאישה תוכל למשוך מחשבונה תשלומים למטרות שונות, ללא התנגדותו של בעלה, ורק כאשר היא חייבת לשלם עבור חבלה שחבלה באחרים יוכל בעלה להתנגד. ולכן נראה שלמרות שגם בימינו עדיין תקפה התקנה שמה שקנתה אישה קנה בעלה, אולם אין בכך בכדי לפטור אותה מתשלום נזקין, ולעניין זה נתיחס אליה כאילו יש לה רכוש משלה.¹¹

בשלב ראשון נסקור את הרקע לקביעת המשנה שאישה שהזיקה פטורה מלשלם, לאחר מכן נעמוד על המצב החוקי במדינת ישראל, נמשיך להצעות השונות לחייב אישה נשואה בנזיקין, ונסיים בהצעה לבסס את החיוב על שיתוף נכסים מדעת שני בני הזוג.

⁶ בבא קמא פז, א.

⁷ שולחן ערוך חושן משפט תכד, ט.

⁸ רמב"ם חובל ומזיק ד, כא.

⁹ בת-שבע מרגלית-שטרן "למלכה אין בית, למלך אין כתר: מעמדן של נשים יהודיות בשוק העבודה בארץ-ישראל המנדטורית", כלכלה וחברה בימי המנדט, אבי בראלי ונחום קרלינסקי (עורכים), 2003, עמ' 114, הערה 27.

¹⁰ שלי מזרחי סימון, נשים בישראל: סוגיות מרכזיות, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אתר הכנסת, 2015, עמ' 6.

¹¹ הרב יעקב אריאל, "מבנה המשפחה המודרנית (מורחב)", אתר ישיבה, סיוון תשס"ב, סעיף ה.

ג. בעלות נשים בהלכה

בגמרא מובאת ברייתא בה נאמר:

תיקנו מזונותיה – תחת מעשה ידיה, ופירקונה – תחת פירות.¹²

מוזכרות כאן שתי תקנות:

האחת, מעשי ידיה תמורת מזונות – חכמים תיקנו שהבעל זוכה בתוצרי עבודתה של האישה, הן תוצרים פיזיים והן בשכרה, ובתמורה הוא חייב לפרנס אותה. אולם, שמורה לאישה הזכות לומר- 'איני ניזונת ואיני עושה'¹³. התוצאה של אמירה זו היא שהאישה אינה זכאית לקבל מבעלה מזונות, אולם, התוצרים של מעשי ידיה, אינם שייכים לבעל.

התקנה השנייה היא פדיון תמורת אכילת פירות – חכמים תיקנו שהבעל חייב לפדות את אשתו מהשבי ובתמורה הוא זוכה בפירות של נכסיה. למשל, אם הייתה לאישה דירה בעת החתונה או שהיא קיבלה דירה בירושה במהלך שנות הנישואין, אזי הדירה שייכת לה אולם, בעלה יהיה זכאי לקבל את דמי השכירות במהלך שנות הנישואין.¹⁴

המשמעות של הלכות אלה היא שברירת המחדל היא שלאישה אין רכוש חופשי. שכר עבודתה שייך לבעלה ונכסיה משועבדים לבעלה. אמנם, ראינו שתקנות אלה נועדו לטובת האישה, ולכן היא יכולה לוותר עליהן. אולם, בפועל, רוב הנשים לא עושות זאת באופן רשמי ותקף מבחינה הלכתית.

ד. המצב החוקי

בסעיף 2 לחוק שיווי זכויות האישה התשי"א-1951 נכתב כך:

לאשה נשואה תהיה כשרות מלאה לקנין ולעשיה בקנינים כאילו היתה פנויה, ואין קניינה שרכשה לפני הנישואין נפגעים על ידי קשר הנישואין.

החוק קובע, בניגוד להלכה, שמעמדו של רכוש שהיה שייך לאישה לפני הנישואים לא ישתנה בעת הנישואים. משמעות החוק היא "שאין עוד קיום למוסד של נכסי מלוג במשפט הפוזיטיבי המקומי".¹⁵ עוד נכתב בפסיקת בית המשפט העליון כי "מן הדין להחיל, באשר לזכויות הבעלות בנכסים שנרכשו על ידי בני הזוג, או אלו מהם כאמור, את העקרונות של המשפט האזרחי, וכן שיש להחילם בשים לב לעובדות שבכל מקרה ומקרה".¹⁶

בשולי הדברים מן הראוי להזכיר שבעבר נהג במדינת ישראל הסדר "חזקת השיתוף". הסדר זה, אפשר לבית המשפט, בנסיבות מסוימות, לראות את בני הזוג כשותפים, למרות שהנכסים רשומים על שם אחד מהם. תחולתה של "חזקת השיתוף", היה בעת הנישואים.

¹² כתובות נז, ב.

¹³ כתובות נח ע"ב. שולחן ערוך, אבן העזר סט, ד.

¹⁴ על אכילת פירות מנכסים שהגיעו לאחר הנישואין אמרו בגמרא: מה שקנתה אישה קנה בעלה (גיטין עז ע"ב).

¹⁵ ביד"מ 1/50 סידים נ' יו"ר ההוצל"פ, פ"ד ח 1020, 1023 (התשי"ד).

¹⁶ ע"א 253/65 בריקר נ' בריקר, פ"ד כ(1) 589, 596 (התשכ"ו). עוד נכתב שם כי: "אכן העיקרון הכללי של דיני קניין הוא כי יש להכריע בשאלת הבעלות הנידונה, על סמך כוונת הצדדים, כפי שהיא עולה מהעובדות של המקרה הבא בפני בית המשפט, וזוהי איפוא בעיקר, שאלה שבעובדה".

חוק יחסי ממון בין בני הזוג תשל"ג-1973, החליף את "חזקת השיתוף" והוא חל על זוגות שנישאו מתאריך 1 בינואר 1974. חוק יחסי ממון קובע שיש לבצע 'איזון משאבים' בין בני הזוג, ולתת לכל אחד מהצדדים מחצית משווים של כלל הנכסים, למעט חריגים. בשונה מ"חזקת השיתוף", תחולתו של חוק יחסי ממון, היא רק בשלב של ביטול הנישואין עקב מותו של אחד מבני הזוג או גירושין. אין בחוק יחסי ממון התייחסות לשלב שבני הזוג נשואים. נמצא שחוק "יחסי ממון" מקנה לאישה בעלות על הנכסים בזמן הנישואין ואינו משפיע על המצב הקנייני בזמן הנישואים בו אנו עוסקים במסגרת זו.

אשר על כן, החוק הקיים הרלבנטי לענייננו הוא חוק שוויון זכויות האישה, אלא שחוק זה מנוגד להלכה ואף אינו הולם את אורח החיים בימינו.

ה. הצעות לחייב אישה בנזקים בימינו

1. חיוב הבעל בקנסות שהוטלו על אשתו

יש שהציעו לחייב את הבעל לשלם את החובות שהתחייבה אשתו, כחלק מחובתו להביא קורבנות בהן התחייבה אשתו, כפי שנאמר בגמרא:

דתניא רבי יהודה אומר: אדם מביא קרבן עשיר על אשתו, וכן כל קרבן וקרבן שהיא חייבת. שכך כותב לה – אחריות דאית ליך עלי מן קדמת דנא.¹⁷

כלומר, כאשר אישה התחייבה להביא קורבן, תיקנו חכמים שהבעל יביא את הקורבן עבור אשתו, שהרי אין לה רכוש חופשי משלה.

תרומת הדשן¹⁸ הסתפק אם ניתן ללמוד מהגמרא שניתן לחייב את הבעל לשלם במקום אשתו קנס שהיא חויבה כאשר עברה על תקנות הקהל. בעקבות זאת פסק הרמ"א:

"קהל שעשו ביניהם תקנות בקנסות, ועברה אשה על התקנה, בעלה חייב לשלם".¹⁹

אולם, הט"ז העיר על כך:

ותימה על רמ"א שכתב בבירור שחייב הבעל לשלם, ובעל תרומת הדשן השאירו בצריך עיון. ובאמת לא דמי זה, לחייב קרבן מן התורה כמו קרבן לידה או זיבה... והאיך ניקום אנחנו ונוציא ממון. על כן נראה לענ"ד דאין להוציא ממון ע"י כפייה בזה.²⁰

כלומר, לדעת הט"ז, לא ניתן ללמוד מחיוב הבעל להביא קורבן שהתחייבה אשתו, לכך שהבעל יהיה חייב לשלם קנסות שהוטלו על אשתו. כדעת הט"ז כתב גם בשו"ת נודע ביהודה.²¹

נמצא, ששיש מחלוקת האם תקנת חכמים שהבעל חייב להביא קורבן שהתחייבה אשתו, כוללת גם חיוב לשלם קנסות שהוטלו על אשתו.

¹⁷ בבא מציעא קד ע"א.

¹⁸ תרומת הדשן א, רפב.

¹⁹ שולחן ערוך, אבן העזר, צא, ד.

²⁰ ט"ז, אבן העזר צא, ג.

²¹ נודע ביהודה, אבן העזר תניינא, צו.

2. חיוב אישה בנזקים על בסיס התחייבות הבעל

יש ראשונים שכתבו, שלאור השינוי בדפוסי החיים והמעורבות הרבה של נשים במסחר בשוק, הבעלים התחייבו לשלם עבור חובות של נשותיהם. כך למשל כתב המרדכי:

פסק ראב"ן כיון שהנשים רגילות לישא וליתן בזמן הזה, הרי כאלו מינום בעלים שלוחים. ואם יש עדים, חייב הבעל לשלם מפני תקנת השוק שישאו ויתנו עמהם.²²

כלומר, לדעת הראב"ן, כיון שמקובל שנשים עוסקות במסחר, ומתוך הנחה שתוצרי עבודתן שייכים לבעל, הרי שהדבר נעשה בהסכמת וברשות הבעל שאשתו תהיה שליחה שלו ותוכל לסחור ברכושו. על בסיס זה כתב ראב"ן שהדעת נותנת שכל בעל התחייב לשלם במקרה שאשתו תתחייב ממון, כיוון שללא התחייבות כזו אף אחד לא היה מסכים לסחור עם נשים.

הראב"ן פסק שאישה היא בגדר שליח של הבעל. אמנם, הלכה פסוקה היא שאם השליח הזיק וכדומה, המשלח אינו חייב בתשלום הנזק. זאת, כיוון שהשליחות הייתה רק לטובת המשלח ולא לרעתו.²³ על כך השיב ראב"ן וכתב ש"מפני תקנת השוק", הסכים הבעל לקבל על עצמו אחריות למעשי האישה בשליחותו גם כאשר היא מחייבת אותו ממון.

המהרי"ק התייחס לדברי הראב"ן, וכתב כך:

...נראה לעניות דעתי דאע"ג שכתב המרדכי פרק החובל בשם ראב"ן... הני מילי בדבר מועט כדרך שהאשה רגילה לישא וליתן בזמן הזה להוציא הוצאות לאכילת ביתה בזה ודאי כתב ראב"ן מה שכתב, כדי שישאו ויתנו עמהם. דאם לא כן, לא הנחת בת לאברהם אבינו שתוכל לקנות אפילו ליטרא ירק לקדירתה... אבל בסך גדול שאין דרך הנשים להשתדל בו ולהוציא הוצאה מרובה כל כך פשיטא דלא שייך בזה תקנת השוק.

ועוד דאפילו אם ת"ל דבכל ענין דבר ראב"ן מה שאין כן וכדפירשתי, מכל מקום רבינו מאיר חולק עליו ולית ליה הך תקנת השוק דנשים לפי הנראה לע"ד... וכן נראה ששאר הפוסקים לא סבירא להו הך תקנת השוק שהרי לא הזכירו אותה לא המיימוני ולא הסמ"ג וגם לא ספר חשן המשפט.²⁴

כלומר, בתחילה מהרי"ק כתב שדברי ראב"ן אמורים בנוגע לקניות שאישה עושה לצורך כלכלת הבית בלבד. אולם, ראב"ן לא התכוון לומר שהבעל מתחייב לקחת על עצמו אחריות לנזקים שאישה תגרום במסגרת מסחר שמטרתו רווחים. בהמשך הוא הוסיף שגם אם כוונת ראב"ן הייתה שהבעל מתחייב בכל נזק שאישה תגרום במסגרת מסחר, עדיין זו דעת יחיד ורוב הפוסקים לא קיבלו אותה.

הרמ"א פסק בניגוד לראב"ן:

אבל אין בעלה חייב לשלם בשבילה, אף על פי שנושאת ונותנת תוך הבית ודלא כיש חולקין בזה.²⁵

לעומת זאת, מהרש"ל קיבל את שיטת ראב"ן וכתב שהדבר תלוי בנסיבות:

²² מרדכי, בבא קמא, פז.

²³ שולחן ערוך חושן משפט קפב, ב.

²⁴ שו"ת מהרי"ק סימן קצב.

²⁵ שולחן ערוך חושן משפט צו, ד.

הילכך עכשיו כל הנשים בסך מועט מחייבין הבעל בעבורה, אם היא חייבת בדיון, משום תקנת השוק. והכל לפי ראות עיני הדיין. כי לפעמים נמצאו נשים אשת חיל שמחיות בעליהון, וכל ממון בעל בידיה. פשיטא שאפילו דבר גדול מוכרח הבעל לשלם, הכל לפי העניין, ומנהג המקום, וחכמת עיני הדיין.²⁶

כלומר, כל בעל מתחייב לשלם עבור אשתו שהתחייבה במסגרת קניות לצורך כלכלת הבית. בנוסף, במקרים בהם האישה היא שמפרנסת את המשפחה כולה במסחר, הבעל מתחייב לשלם על כל חיוב שיוטל עליה.

הש"ך פסק כדעת מהרש"ל, והוסיף:

מיהו כל זה בהלואה או פקדון בענין שהיה להם הנאה מהממון, אבל אם פשעה בפקדון או השליכתו לאש או חבלה וכהאי גוונא, הבעל פטור.²⁷

כלומר, ראב"ן עסק בחוב של הבעל עבור קניות של אשתו וכדומה, אולם, אם האישה פשעה, כגון שלא שמרה כראוי על פיקדון, ובוודאי כאשר הזיקה בידיים, הבעל אינו חייב לשלם.²⁸

3. סמכות הבעל לבטל התחייבויות ממוניות שעשתה אשתו

מדברי הראב"ן יש תשובה לשאלה האם הבעל יכול לבטל התחייבויות ממוניות שהתחייבה אשתו. הרא"ש הביא מחלוקת ראשונים, לגבי אישה ששכרה מלמד או נדרה צדקה, והבעל מסרב לקיים את ההתחייבות, ואלו דבריו:

וששאלת, אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית ונדרה ליתן צדקה או השכירה מלמד ובעל הבית מוחה בידיה, נחלקו רבותינו בדבר זה: יש גדולים שאומרים שמכרן ומקחן קיים וכן משאן ומתנן משום תקנת השוק, ורבינו מאיר ז"ל לא היה פוסק כך.

ועל צדקה שנדרה, נראה לי, שאף על פי שמקבלין מן הנשים דבר מועט, הני מילי מסתמא דאמרינן מסתמא הבעל אינו מקפיד על דברים המועטין הללו. **אבל היכא שהבעל מוחה בהדיא פשיטא לן שאין לה ליתן מאומה בלא רשותו והמקבל ממנה הרי זה גזל. אף אם הניחה לישא וליתן אינה אלא כמו אפוטרופוס בעלמא ויכול לסלקה בכל עת שירצה.**

ואם השכירה מלמד אם ידע הבעל ושתק ודאי ניחא ליה במה שעשתה, אבל אם מוחה לאלתר – אין בדבריה ומעשיה כלום.²⁹

כלומר, מחלוקת הראשונים היא בשאלה, עד כמה חכמים חששו לביטול תקנת השוק, בנשים שעוסקות במסחר. יש שאמרו, בתקנת השוק נכלל שאין הבעל יכול לבטל את ההתחייבויות הממוניות שעשתה האישה במסחר. לעומת זאת, מהר"ם חלק, ולדעתו הבעל יכול לבטל את ההתחייבות הממוניות שנגרמו מההתעסקות של אשתו במסחר, וכן פסק הרא"ש.

השולחן ערוך פסק כדעת הרא"ש, שהבעל יכול לבטל את התחייבות אשתו:

²⁶ ים של שלמה בבא קמא, ח, כט.

²⁷ ש"ך חושן משפט צו, ט.

²⁸ ראו עוד אחרונים שעסקו במחלוקת זו: שו"ת צדקה ומשפט חו"מ, ד; שו"ת שופריה דיעקב א, מה; שו"ת בית שלמה או"ח, קא.

²⁹ שו"ת הרא"ש, יג, א.

אם האשה השכירה מלמד לבנה, אם ידע הבעל ושתק ודאי ניחא ליה במה שעשתה. אבל אם מוחה לאלתר, אין במעשיה כלום. ואפילו אם נושאת ונותנת תוך הבית יוכל למחות בה.³⁰

הש"ך הביא את נימוקו של הרא"ש:

דאף אם הניחה לישא וליתן, אינה אלא כמו אפוטרופוס בעלמא ויכול לחלק כל זמן שירצה.³¹

בדברי הפוסקים מצינו מקרים שונים שהכריעו על פי תשובת הרא"ש.

א. ייאוש של האישה בממון בעלה

בשו"ת מגן שאול קבע שלגבי ממון השייך לבעל ויש רשות לאישה לסחור בו, לא יועיל ייאוש של האישה כדי לאפשר לאדם אחר לזכות בממון, וכך כתב:

...אמנם בנד"ד באשה שאע"פ שמה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית מהני למה שהיא עושה... היינו שדינה כשליח בעלמא של הבעל וכאפוטרופוס שלו, כמו שכתב ביורה דעה סימן רמ"ח סעיף ה: אם האשה השכירה מלמד לבנה אם ידע הבעל ושתק ודאי ניחא ליה במה שעשתה, אבל אם מוחה לאלתר אין במעשיה כלום, ואפי" אם נושאת ונותנת תוך הבית יכול למחות בה... ואם כן הכא נמי בענין זה למה יעשנה שליח שיבוא לו מזה להפסד על פי יאוש שלה.³²

כלומר, על פי תשובת הרא"ש, הרשות שנתנו חכמים לאישה לעסוק בממון הבעל, מקנה לה כוח כשליח ולא כבעלים. ולכן היא ההתעסקות שלה, תיצור הפסד לבעל, יכול הבעל לבטל את הזכות שנתנו לה חכמים להתעסקות בממונו.

ב. אם אישה שנושאת ונותנת בממון הבעל יכולה לתת מתנה לקרוביה

בשו"ת מהרש"ם דן במקרה שאישה נתנה ממון הבעל מתנה לקרוביה. לאחר שהאישה שנתנה את המתנה תבע הבעל ממקבלי המתנה את הכסף. לטענתו, אין רשות לאישה לתת מתנה בסכום גבוה. מהרש"ם הביא פוסקים שכתבו על פי דברי הרא"ש, שהבעל יכול לבטל את המתנה. אלא, שמהרש"ם העלה נימוק שהבעל לא יוכל לבטל, כיון שהביטול יוציא שם רע על אשתו רע. המהרש"ם מביא מדברי תשובת מהר"י מינץ שלמד על פי הגמרא, שהבעל לא יכול לאסור על האישה לעשות פעולות שגורמות לכך שיצא עליה שם רע.

כך כתב בשו"ת מהר"י מינץ:

וגם נראה לומר, אם היתה אחותה בעלת צדקה, ורצתה ליתן לקרוביה דבר נכון לפי עושרה, כדרך נשים עשירות, שלא היה בעלה מצי למחות בידה. כדתני פרק המדיר את אשתו³³ שלא תלך לבית האבל, או לבית המשתה, יוציא ויתן כתובה, מפני שנעל בפניה. ואמרינן בגמרא,³⁴

³⁰ שולחן ערוך יורה דעה רמח, ה.

³¹ שולחן ערוך יורה דעה רמח, יג.

³² שו"ת מגן שאול, קסב.

³³ כתובות עא ע"ב.

³⁴ כתובות עב ע"א.

אמר רב הונא, המדיר את אשתו שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה, יוציא ויתן כתובה, מפני שמישיאה שם רע. אם כן שמע מינה, כל מה שדרך נשים לעשות, אפילו מידי דאית ביה חסרון כיס, לא מצי הבעל למחות בידה.³⁵

כלומר, רואים מהגמרא, שיש חיוב על הבעל ששמה הטוב של אשתו לא יפגע. לכן הבעל אינו יכול למנוע מאשתו להשאיל כלים לאחרים, אף על פי שהכלים שייכים לו. מכאן מהר"מ מינץ למד, שהבעל לא יכול למנוע את אשתו מלתת מתנות לקרובה.

מהרש"ם הוסיף על סברת מהר"י מינץ וכתב:

ואני מצאתי בנחלת שבעה סי' י"ז אות ז' שהביא דבר זה בשם תשובות מהר"ם בן ברוך סימן קכ"ח, דאין ביד הבעל למחות ביד אשתו מליתן לקרובה דבר הגון לפי עושרה כדרך נשים העשירות, דאם לא כן, משיאה שם רע. וזהו כדברי מהר"ם מינץ.³⁶

גם מהרש"ם קיבל באופן עקרוני את דברי הרא"ש, שהבעל יכול לבטל התחייבויות ממוניות של אשתו. למרות זאת, סבר מהרש"ם, שיש תוקף להתחייבות של אישה אם תגרם לה בושת פנים מביטול ההתחייבות. על פי זה במקום בו גם האישה שותפה לבקשה של בעלה לבטל את ההתחייבות – התחייבות אכן תבטל.

ג. אישה שביטלה העלאת שכר שסיכם בעלה

אישה העסיקה עובדת משק בית בשכר. העובדת ביקשה מהבעל העלאת שכר והבעל הסכים באופן עקרוני. לאחר מכן התברר שבעלת הבית אינה מסכימה להעלאת. בעל הבית טען, שהסכמתו הייתה מותנית באישור של באשתו, ואילו העובדת טענה שהסכמת הבעל הייתה סופית.

שאלה זו נדונה בפני בית הדין לממנות בקרית ארבע,³⁷ שכתב שבעלת הבית משלמת לעובדת מכספו של הבעל, כדברי הרא"ש. אולם, הבעל, הוא גם שליח של אשתו למשא ומתן עם העובדת. למסקנה בית הדין קיבל את טענת הבעל שהסכמתו להעלאת השכר הייתה מותנית בהסכמת אשתו.

אם נשוב לשאלה בה פתחנו, הרי שלדעת הרמ"א בעל אינו מתחייב לשלם את חובות אשתו בשום מצב. בניגוד לכך, לדעת הראב"ן, המהרש"ל והש"ך, השתנו נסיבות החיים ונשים החלו להיות מעורבות יותר בחיי המסחר. בעקבות זאת ישנה התחייבות מכללא של הבעלים לשלם את חובות נשותיהם כדי שיסיימו לסחור עמן. אולם, הש"ך הדגיש שהתחייבות זו אינה כוללת אחריות לנזקים שתגרום האישה.

מדברי הש"ך עולה שלא ניתן לבסס חיוב אישה בנזקים בימינו על שיטת הראב"ן. אולם, יתכן שעל פי סברת הראב"ן יש מקום לחיוב. הראב"ן כתב שללא התחייבות של הבעל אף אחד לא יסכים לעסוק במסחר עם אשתו. על פי סברה זו מסתבר שכל רישיון שניתן לאישה בימינו, ובכלל זה רישיון נהיגה, רישיון עסק וכל רישיון מקצועי (כגון, רישיון הוראה, עריכת דין וכדומה) מותנה בכך שאם

³⁵ שו"ת מהר"י מינץ, ז.

³⁶ שו"ת מהרש"ם א, מה. לדין ארוך בתשובת מהר"ם מינץ, ראו: בית שמואל אבן העזר צא, יג. שו"ת חיים שאל א, סט.

³⁷ פסקי דין בית הדין האזורי לדיני ממונות קרית ארבע, א, עמוד 217.

האישה תזיק היא תשלם. שהרי אף אחד לא היה מסכים לתת לנשים נשואות רישיון בהינתן שאם ייגרם נזק לא יהיה מי שישלם עליו. הוא הדין והוא הטעם לכל פעילות הדורשת הסכמה, כגון, הנפקת כרטיס אשראי, פנקס שיקים או קו טלפון, הייתה נמנעת אילו נשים נשואות היו פטורות מתשלום על נזק.

לפיכך, מסתבר שעל פי שיטת הש"ך, בימינו סביר שבעל מתחייב לשלם גם על נזק שאשתו תגרום, כדי לאפשר לה לעשות את כל מה שתלוי בהסכמתם של אחרים.³⁸

1. חיוב האישה בנזקים מחמת שיתוף נכסים

עד כה הועלו סיבות לחייב את הבעל, המבוססות על הנחה, שאין לאישה נכסים. אולם, בימינו חלו שינויים משמעותיים, ובכלל זה שבדרך כלל אישה רשומה כשותפה בחשבון הבנק ובדירה. השאלה היא האם לרישום האישה כשותפה עם הבעל בחשבון הבנק או הדירה, יש תוקף הלכתי המקנה לה בעלות על הנכסים, או שמא תקנת חכמים שנכסי האישה משועבדים לבעלה תקפה גם מול הרישום. בשו"ת הרשב"א הובא מקרה של בעל שקנה מכספו דירה, וכתב את השטר על שמו ועל שם אשתו. הרשב"א נשאל, האם הרישום מוכיח שהדירה שייכת גם לאישה, או למרות הכתוב בשטר, אין לאישה חלק בדירה, להלן תשובתו:

אלו קנה ראובן מנכסיו, אף על פי שכתב השטר בשם אשתו, לא קנתה כדאיתא בפרק הגוזל קמא בשמעתא הלוקח שדה בשם ריש גלותא. ומשום דמימר אמרינן לפיוסא בעלמא הוא דעבדא, להבריח מבעל חוב. ויראה מדבריה שהיא מודה בכך ומתוך טענה שאמרת שהיא תוספת על כתובתה.

אבל אם היא טוענת שקנתה שנפלו לה מבית אביה, רואים אם מוחזקת בכך שיש לה נכסי מלוג או לאו. ואם הוחזקה בכך וטוענת כן הדין עמה. אבל אם אינה מוחזקת בכך אינה נאמנת ואפילו בשבועה לפי שכל מה שיש לה לאשה הוא בחזקת הבעל.³⁹

כלומר, לדעת הרשב"א, אין רישום שם האישה כבעלים בשטר מהווה הוכחה שיש לאישה בעלות על הדירה. הרשב"א לומד זאת מדברי הגמרא⁴⁰ שמי שקונה שדה, ובמקום שיכתוב את שטר הקניה על שמו, הוא כתב את שטר הקנייה על שם ריש גלותא (מנהיג הקהילה היהודית הגדולה בבבל), בכל זאת קנה את הקרקע בעצמו. הסיבה היא שכתב את השטר על שם ריש גלותא היא כדי שאנשים לא יעזו לערער על הקניה מיראת ריש גלותא. אולם, אם האישה טוענת שהבית נקנה מרכוש שהיה שייך לה, ויש ראיות התומכות בכך, האישה נאמנת. מדברי הרשב"א למדנו שהרישום אינו מהווה ראיה חותכת לבעלות.

³⁸ בפסקי דין של בית הדין לממונות קרית ארבע (חלק א, עמ' 268) דנו באישה שהתחייבה לשלם בגלל נזק שגרמה למשקוף של הדלת. בית הדין עסק בשאלה כיצד ניתן לחייב את האישה, הרי הנכסים תחת רשות הבעל, ואם הבעל אינו צד בדיון לא ניתן לחייב אותו. בית הדין העלה, שאם הבעל לא ירצה לשלם את הנזק שעשתה אשתו, בית הדין ינחה את התובע כיצד להיפרע ממכירת נכסי צאן ברזל או נכסי מלוג של הבעל בטובת הנאה. על פי האמור לעיל, ניתן לחייב את האישה לשלם את הנזק ואין צורך בפתרון שהציע בית הדין.

³⁹ שו"ת הרשב"א א, תתקנז.

⁴⁰ בבא קמא קב ע"ב.

אולם, מצאנו אחרונים מהם עולה שהרישום מהווה ראייה לבעלות. בשו"ת חתם סופר⁴¹ עסק בבעל שרשם את הדירה על שם אשתו ברישום הממשלתי. מתשובת החתם סופר עולה שרישום הדירה על שם האישה, מלמד שהדירה שייכת לה, זאת, בניגוד לתשובת הרשב"א.

גם בשו"ת מהרש"ם⁴² עסק בשאלה דומה, וגם תשובתו מבוססת על ההנחה, שדירה הרשומה על שם האישה, היא בבעלות האישה. יתכן שפוסקים אלה סברו שאף שהרישום בשטר אינו מהווה ראייה לבעלות, הרישום הממשלתי כן מהווה ראייה.

בסוגיה זו עסק גם בית הדין הרבני :

פשוט הדבר שבכגון דא, בשאלת הכונה ברישום, יש לקבוע לפי הנוהג והרגיל בדרך העולם בכל זמן וזמן. וידוע שעכשיו נוהגים לרשום רכוש, וביחוד דירה למגורים, על שם שני בני הזוג, במכוון שלשניהם תהיה הבעלות על הרכוש. הרישום מורה, שזה ששילם או שילם יותר, נתן את היתרה בחלקו במתנה לשני. לכן אין לבטל, בזמן הזה, רישום, המקנה ומחזיק בעלות לזה שנרשם על שמו, מתוך ספיקות אולי לא הייתה הכונה למתנה.⁴³

כלומר, בית הדין קבע שהרישום משקף כוונה של בני הזוג שהרישום יבטא את הבעלות השווה של שניהם, זאת, גם אם חלוקת ההוצאות לרכישת הדירה לא הייתה שווה.

לגבי חשבון בנק משותף, פסק הרב שלמה שפירא (בזמנו, דיין בבית הדין הרבני בנתניה, וכיום דיין בית הדין הרבני הגדול):

מכיוון שהוברר שחשבון הבנק היה משותף לצדדים, לחשבון זה נכנסו משכורותיהם ונכנסו כספי מתנות שקיבלו, אין ספק שכל הכספים שקיבלו הם כספי שותפות.

ולפיכך כמו שבחשבון בנק שיש לאדם הפרטי, אם יבוא מאן דהו ויוציא כספים מחשבון זה דינו כגזלן. ואפילו יאמר "מה שלקחתי שלי" הוא אינו נאמן בטענתו... והוא הדין בחשבון בנק של שני שותפים: אם אחד מהם לוקח כסף מהחשבון המשותף עליו להוכיח שעשה כן בסמכות וברשות, שאם לא כן הוי כגזל מחברו.⁴⁴

הרב שפירא כתב שחשבון בנק משותף שייך לשני בני הזוג, ואף אחד מהם לא יכול למשוך ממנו כסף ללא הסכמת בן הזוג השני. החידוש בדבריו הוא שלא רק שהרישום מהווה ראייה על הבעלות המשותפת, אלא שהוא מלמד על זכויות האישה בזמן הנישואים. רוצה לומר, בניגוד לדין המופיע בשולחם ערוך על פיו הרכוש של האישה נמצא בשליטת הגבר, בחשבון משותף שני בני הזוג שולטים בחשבון באופן שווה.

כך פסק גם בית הדין הרבני הגדול:

⁴¹ שו"ת חתם סופר חושן משפט, קמב.

⁴² שו"ת מהרש"ם ה, לח.

⁴³ פסקי דין רבניים א, עמוד 117. דבר דומה הוזכר בפסק דין: 1098305/1. ראו עוד: פסקי דין רבניים יט, פס"ד המתחיל בעמוד 282.

⁴⁴ תיק 923740/1. ישנם פסקי דין בעלי גישה אחרת בעניין זה. ראו הרב צבי יהודה בן יעקב, בתיק 5199/מח הובא בספר משפטיק ליעקב חלק ד עמ' תקלב; הרב אוריאל לביא, בתיק 956318/1; הרב שניאור פרדס בתיק 1047225/1 מהרב שניאור פרדס. אולם דברי החולקים נכתבו דווקא כשיש סיבות להניח שאין כוונת שיתוף בין בני הזוג.

בני זוג הפותחים חשבון משותף, מפקידים בו את כספם ומחשבוני זה מנהלים את משק ביתם – בזה הוו שותפים, אך השותפות היא במה ששמו בחשבון המשותף לצורך ניהול חיי היום-יום ומוציאים ממנו כפי צרכיהם.⁴⁵

לדברי בית הדין לא רק שבני הזוג שותפים בכסף הנמצא בחשבון אלא ששניהם רשאים למשוך ממנו כסף לצרכיהם. שוב, משמעות הדברים היא שמדובר בשותפות רגילה ולא במצב בו הרכוש שייך רק לבעל.

ממילא, מסתבר שאם אישה הזיקה בימינו הרי שהיא צריכה לפצות את הניזק מרכושה שכולל חצי מהחשבון המשותף וחצי מהדירה המשותפת. מסתבר שהוא הדין לכספים הרשומים על שמה בלבד, כגון, קרן השתלמות וקרן פיצויי פיטורין.

ז. חיוב אישה עובדת בנזקים

בעשרות השנים האחרונות חלו שינויים משמעותיים בתעסוקת נשים, וכעת רוב הנשים במדינת ישראל עובדות ומרוויחות כסף.⁴⁶ מה ההשפעה של שינוי זה על חיוב אישה נשואה בנזיקין? המשנה במסכת כתובות⁴⁷ מנתה את המלאכות שהאישה חייבת לעשות לבעלה. על פי המשנה, פסק השולחן ערוך:

מעשה ידיה לבעלה, כיצד, הכל כמנהג המדינה. מקום שדרכן לארוג – אורגת, לרקום – רוקמת, לטוות צמר או פשתים – טווה. ואם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו, אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד.⁴⁸

מה הדין בנוגע לעבודה של אישה שלא הוזכרה במשנה, כגון, הוראה או ראיית חשבון? בכך עסק הרשב"א בנוגע לאישה שקיבלה מזונות מהיתומים אחרי מות בעלה והייתה אמורה לתת להם את תוצרי מעשי ידיה:

וכיון שכן אם ניזונת משל יתומים אם השביחה או הרויחה במעות למה אנו דנין שבח וריוח זה במעשה ידיה להיות ליתומים... אלא מן הדין הייתי אומר שכל הריוח לעצמה.⁴⁹

כלומר, הרווחים של האלמנה ממסחר אינה שייכים ליתומים, כיוון שמסחר אינו חלק מהמלאכות שנשים חייבות לעשות לבעליהן. בספר בית מאיר⁵⁰ למד מדברי הרשב"א, שתוצרי מלאכות שלא הוזכרו במשנה, אפילו אם נהגו הנשים באותו מקום לעשותן, אינם שייכים לבעל.

מכאן שכאשר אישה עובדת, מכניסה את שכרה לחשבון הרשום על שמה, הכסף אינו שייך לבעל.⁵¹ המשמעות המעשית היא בדרך כלל בנוגע לקרן השתלמות וקרן פנסיה הרשומה על שם האישה בלבד.

⁴⁵ תיק 1098305/1. לעומת זאת, פסיקת בתי המשפט לא הכירה בכל 'חשבון משותף' כשותפות מלאה. ראו ע"מ 2022/07 (מחוזי י-ם), בע"מ 5710/09 לעניין חלוקת עיזבון, ובכל זאת בין בני זוג זה נחשב לשיתוף גמור.

⁴⁶ שוק העבודה - שנתון סטטיסטי לישראל 2022 - מספר 73, לוח 9.6.

⁴⁷ כתובות נט ע"ב.

⁴⁸ שולחן ערוך אבן העזר פ, א.

⁴⁹ שו"ת הרשב"א ד, קנב. הובא בבית יוסף אבן העזר, צה.

⁵⁰ בית מאיר אבן העזר פ, א.

⁵¹ ראו: פסקי דין רבניים יט, פס"ד המתחיל בעמוד 282.

מה הדין במקרה שהאישה מכניסה את הכסף לחשבון על שם הבעל בלבד?

המהרי"ט הסתפק האם אישה שעוסקת במסחר, ומכלכלת את הבית, מעשי ידיה שייכים לבעלה, ואלו דבריו:

ומה שמספקא עלי בנשים האלו שהנה גבירות ונכנסות בחצרות שרי מלכים וטירותם והמה כאניות סוחר להביא טרף לביתה ומכלכלים את בעליהם זה כמה שנים ומפרי ידיהם עשתו ... אם נאמר שאשה כזאת, אין לבעלה זכות בכל אשר עשתה חיל. כי מאחר שהוא אינו מעלה לה מזונות, אדרבא היא מכלכלת את בעלה ואת בניה ואת כל אשר אתה בבית, אין הבעל זוכה במעשה ידיה בסתם, ואינה צריכה לפרש ולומר – איני ניזונית ואיני עושה, דכל שאין הבעל זנה במאי זכי במעשה ידיה...

אלא שאפשר לומר דנשים אלו שתחלת שמושן במלאכה זו עדיין הבעל טורח במזונות וכשהיתה מרווחת ונותנה בעין יפה ונותנת יציאות הבית כל שלא אמרה איני נזונית וכי הרי יש לה ממה שתפרנס הבית ממה שהרויחה כבר, ומדידה קאכלה ומדידה שתתה, וכל מה שהיתה הולכת ומשתכרת קמא קמא בטיל לגבי בעל. אי נמי אפשר לומר דכיון דאיכא ריוח ביתא מסתמא וותרה.⁵²

המהרי"ט התלבט, האם אישה העוסקת במסחר ומכלכלת את ביתה, דינה כמי שוויתרה על זכותה למזונות והרי מעשי ידיה שלה, או שמא, כיוון שבתחילה בעלה פרנס אותה, הרי שהיא העדיפה להישאר תחת תקנת חכמים, והקנתה לבעלה את מעשי ידיה.

אולם, בימינו כאשר רוב בני הזוג מניחים בעת החתונה שניהם יעבדו, ובחלק מהמקרים האישה היא שמפרנסת את הבעל בזמן שהוא לומד, מסתבר שדין כל הנשים כמי שוויתרו על המזונות תמורת זה שמעשי ידיהן יישארו שלהן. זאת, גם אם האישה מכניסה את הכסף לחשבון על שם הבעל. לפיכך, יש לומר שכוונת רוב הנשים בהפקדת הכסף לחשבונו של הבעל להפוך אותו לשותף בכסף ולא לבעלים יחיד.

כך כתבו כמה מפוסקי זמננו. למשל דיין בית הדין הרבני, הרב נחום גורטלר כתב: "בזמן הזה, שהרבה נשים עושות מלאכה מחוץ לבתיהן וביארנו שיש אומד דעת שעושות גם לעצמן".⁵³

על פי זה, אישה שהתכוונה בעת הנישואין לעבוד, גם אם הפקידה את שכרה לחשבון השייך לבעל בלבד, נשארה בעלים על חצי מהחשבון. ממילא, אם היא הזיקה היא חייבת בפיצוי של הניזק מתוך החצי השייך לה.

ח. סיכום

על פי תקנת חכמים, ממון האישה שייך לבעל או משועבד לו תמורת התחייבויות מסוימות של הבעל כלפי האישה. לכן קבעה המשנה שאם אישה הזיקה, אין לה אפשרות לפצות את הניזק. אולם, האישה יכולה לוותר על ההתחייבויות של הבעל ולהשאיר את ממונה בידה. אלא שבפועל נשים אינן עושות הליך רשמי זה.

⁵² שו"ת מהרי"ט חלק ב חושן משפט סימן סז. הובא בפתחי תשובה אבן העזר פ, א.

⁵³ הרב נחום גורטלר, "מעשי ידי אשה", שורת הדין, א עמ' קנ ואילך. באופן דומה כתב הרב שאול ישראלי, משפטי שאול, טו.

במאמר בחנו האם ניתן לחייב נשים בנוזיקין בימינו לאור השינויים הגדולים באורחות החיים, ובכלל זה הגידול המשמעותי בשיעור הנשים העובדות והנוהג לרשום את הנדל"ן ואת חשבונות הבנק כמשותפים לשני בני הזוג. מצאנו כמה יסודות לחיוב נשים בימינו:

- ד. הראב"ן חידש, שכאשר אישה המנהלת את עסקיו של בעלה, הבעל מקבל על עצמו את האחריות לשלם את החובות הממוניים שנגרמו ממעשיה. הפוסקים חולקים, האם הבעל מקבל על עצמו לשלם גם חובות ממוניות שנגרמו מחמת פשיעה של האישה. על פי סברת הראב"ן התחדש, שכל פעילות הדורשת הסכמה ורישיון, ובכלל זה מתן רישיון נהיגה, מותנית בכך שהאישה תתחייב לשלם במקרה של נזק. לפיכך, גם אם נאמר שגם כיום לאישה אין רכוש חופשי, עדיין הבעל יתחייב לשלם עבור נזקי אשתו.
- ה. האחרונים כתבו שאם האישה רשומה כבעלים, אזי זו הוכחה שיש לאישה חלק בנכס. לפיכך, רישום חשבון בנק כמשותף, ורישום דירה בטאבו כמשותפת מעידים שהאישה היא שותפה שווה וממילא יש לך רכוש ממנו היא יכולה לשלם על נזקה.
- ו. המהרי"ט הסתפק, אם אישה עובדת שמשתמשת בשכרה לצורך כלכלת הבית התכוונה ששכרה יישאר שלה או יינתן כולו לבעלה. על פי הסברות שהעלה המהרי"ט מסתבר שבימינו כוונת רוב הנשים שמפקידות את שכרן בחשבון בנק על שם הבעל, להפוך את הבעל לשותף בכסף בלבד, והן נשארו שותפות שוות איתו. לפיכך, אישה עובדת שמפקידה את שכרה בחשבון הרשום על שם הבעל בלבד, היא בעלת חצי מהכסף בחשבון ויכולה לשלם ממנו עבור נזקה.